

Akademik **Ferid MUHIĆ**

Vjerovanje i znanje u islamu i nauci

Dvije paradigme

VJEROVANJE I ZNANJE U ISLAMU I NAUCI
Dvije paradigme

Sažetak

Tradicionalna formula kojom počinje svaka sura Kur'ana i kojom muslimani počinju sve što rade, glasi: ***Bismilahi-rahman-i rahim*** – *U ime Allaha, milostivog i samilosnog*.

Ova formula zapravo postulira postojanje *a priori* konstituiranog i aksiomatski prihvaćenog koncepta svijeta u kom je referentna eksplikativna tačka definitivno fiksirana Allah/Bog! Činjenicu da ona po svojoj sadržini potpuno pokriva značenje koje u Filozofiji nauke ima tehnički pojam paradigme, ni malo ne mijenja podatak da je ovo poklapanje u značenju promaklo svim dosadašnjim komparativnim istraživanjima religije i nauke. Riječ je o eksplikativnoj paradigmi prema kojoj je svijet shvaćen kao dinamička cjelina, zasnovana na aksiomu Nepokretnog Pokretača, Nestvorenog Stvoritelja, u tradicionalnoj filozofiji izraženog sintagmom *Actus purus*. Predmet ovog rada je da ispita konceptualni kontekst vjerovanja i znanja u Islamu i nauci, odnosno, da kritički valorizira argumente na koje se pozivaju zastupnici rasprostranjene teze o imanentno dogmatskom karakteru religijskog znanja i anti-dogmatskom karaketeru naučnog znanja, zasnovane na pretpostavci postojanja radikalne razlike u značenju ključnog pojma "paradigma", s jedne strane u religiji, konkretno u – Islamu, s druge strane u kontekstu nauke.

Ključne riječi: *Islam, nauka, vjerovanje, znanje, istina, paradigma, aksiom, apriori, intuicija*

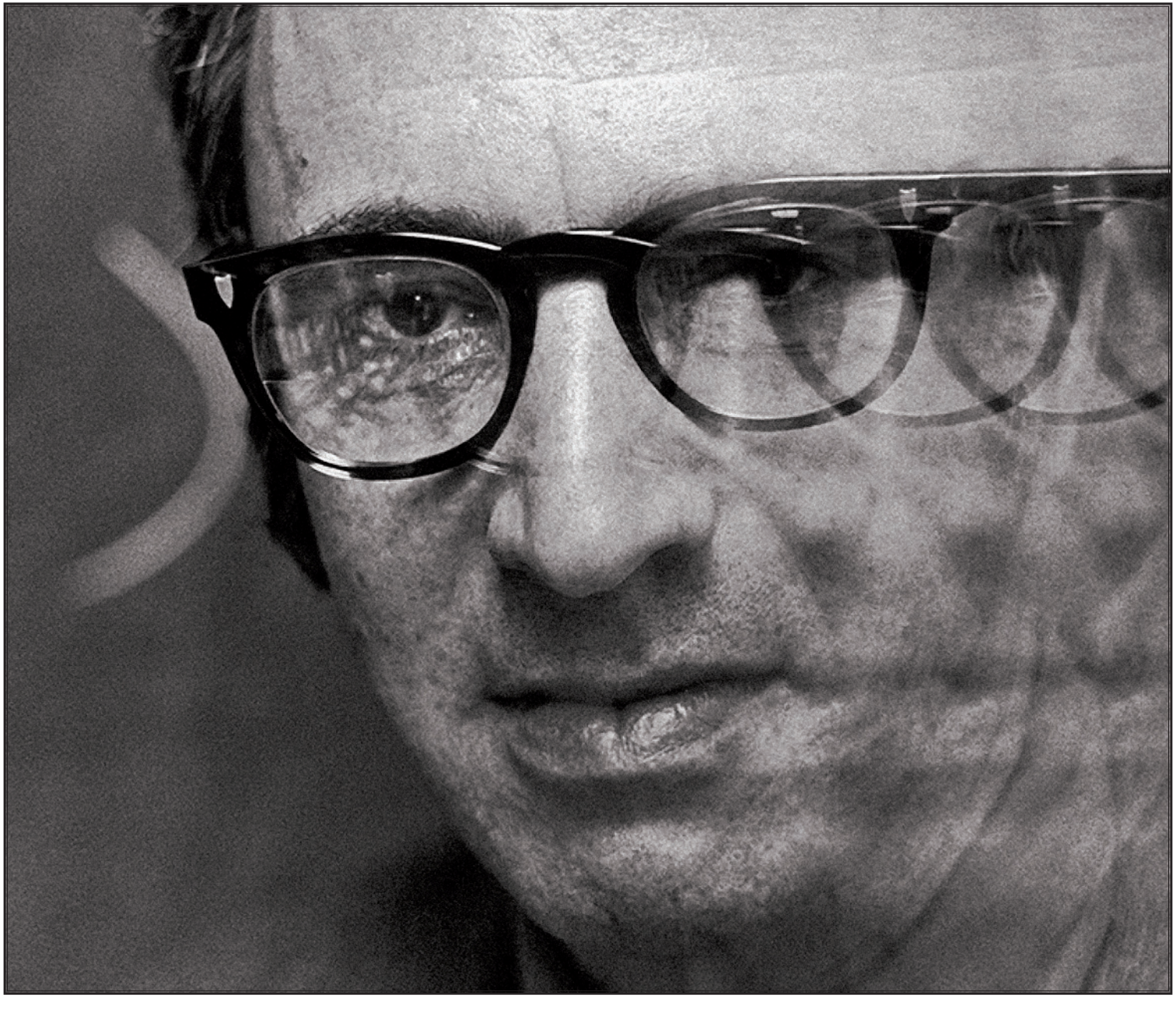
BELIEF AND KNOWLEDGE IN ISLAM AND SCIENCE
Two paradigms

Abstract

The traditional formula that begins each surah of the Qur'an and with which Muslims begin everything they do is: ***Bismilahi-rahman-i rahim*** - *In the name of Allah, the Merciful and the Compassionat*e.

This formula actually postulates the existence of an *a priori* constituted and axiomatically accepted concept of the world in which the reference explicative point is definitely fixed Allah/God! The fact that it completely covers the meaning of the technical concept of paradigm in the Philosophy of Science is not changed in the least by the fact that this coincidence in meaning has escaped all previous comparative studies of religion and science. It is an explicative paradigm according to which the world is understood as a dynamic whole, based on the axiom of the Immovable Mover, the Uncreated Creator, expressed in the phrase *Actus purus* in traditional philosophy. The subject of this paper is to examine the conceptual context of belief and knowledge in Islam and science, that is, to critically valorize the arguments invoked by the representatives of the widespread thesis about the immanently dogmatic character of religious knowledge and the anti-dogmatic character of scientific knowledge, based on the assumption of the existence of a radical difference in the meaning of the key term "paradigm", on the one hand in religion, specifically in Islam, on the other hand in the context of science.

Key words: *Islam, science, belief, knowledge, truth, paradigm, axiom, a priori, intuition*

PORTRET THOMASA KHUNA (ARHIV A.A.M.)

Aksiomatski koncept vjerovanja i znanja u religiji i nauci

Autor koncepta naučne paradigme, Thomas Kuhn, formulisao je tezu da se napredak naučnog znanja u određenom polju naučnih istraživanja, odvija tako što u tom polju dolazi do "periodičnih promjena vladajuće paradigme", a ne tako što se to područje razvija isključivo linearnim i kontinuiranim tokom, te da upravo ove periodične promjene vladajuće paradigme, otvaraju potpuno nove mogućnosti razumijevanja određenog naučnog područja, kao i pristupe koji se u okvirima vladajuće paradigme u tom naučnom polju, nikada ne bi desili, niti bi se smatrali validnim![1] Ova teza naizgled nedvosmisleno postulira anti-dogmatski karakter naučne paradigme, na osnovu činjenice da se nauka (navodno!) isključivo zasniva na istraživanju prethodno nepoznatih činjenica, u krajnjoj liniji, na sumnji, dakle, da u principu isključuje svako *a priori* nekritičko prihvatanje neprovjerenih podataka.

Međutim, kao prvo: Po njihovoj logičkoj konstituciji u oba slučaja je riječ o dogmatskoj - *a priori*! – formuli sa suprotnim znacima ispred zagrade! I paradigma religije, kao i paradigma nauke, zasnovane su na postuliranju generalne interpretativne teze o svijetu; prva, da svijet ima poznatu osnovu, iako za nju nema empirijski provjerene dokaze; druga, da svijet nema poznatu osnovu, iako ta teza ne sadrži nikakvu racionalnu protivrječnost! Ako se po svaku cijenu insistira na dogmatizmu, onda je religija zasnovana na racionalističkom, a nauka na empirističkom dogmatizmu.

Kao drugo: sva nauka, inclusive empiristička, utemljena je na aksiomima. Euklidova *Geometrija*, koja je temelj svih empirističkih i egzaktnih prirodnih nauka, zasnovana je na aksiomima, definicijama i teoremama, od početka do kraja je neempirijska i a priorna, pa ipak se smatra naukom, i to najuniverzalnijom od svih nauka! Zašto? Zato što daje spoznaju *a priori*, dakle opštu i nužnu spoznaju kakvu empirijska nauka u principu ne može postići, konkretno – istine koje nisu izvedene iz svijeta iskustva, ali koje se apsolutno i bez izuzetka odnose na svijet iskustva i važe za svako moguće iskustvo! Immanuel Kant je konstatirao postojanje takve aksiomatske (kod njega: apriorne) spoznaje u sva tri područja ljudskog saznanja: 1. U sferi čulnog iskustva (transcendentalna estetika); 2. U sferi racionalnog iskustva (transcendentalna analitika); 3. U sferi Uma (transcendentalna dijalektika).[2]

---

[1] Kuhn, T. S. ***The Structure of Scientific Revolutions***. Chicago: University of Chicago Press, 1962.

[2] Immanuel Kant: ***Kritik der reinen Vernunft*** (Konigsberg,1781.).

Iako fenomen postojanja ovakvog transtemporalnog znanja važećeg za svako moguće iskustvo, već sam po sebi više nego direktno sugeriše prihvatanje predpostavke o postojanju Boga (Univerzalnog Uma). Kant je u svojoj gnoseologiji i egzaktnim istraživanjima nastojao da ostane izvan teoloških tema. Ipak, u svojoj *Etici* (*Kritika praktičnog Uma*)[3], zaključio je da se etika, bazirana na *kategoričkom imperativu*, upravo zato što se u svojoj čistoj a priori formi, kao opšti i nužni princip, ne može izvesti iz iskustva a ipak važi za svako moguće iskustvo, kao *opšta i nužna osnova ljudskog moralnog postupanja*, može plauzibilno i neprotivrječno tumačiti samo u kontekstu prihvatanja a priori predpostavke (aksioma) postojanja Boga.

Na osnovu ovih činjenica, jasno je da je i religijsko i naučno saznanje u svojim temeljima a priori zasnovano, odnosno, da njihove saznajne paradigme sadrže vjerovanje i znanje i to u istoj, samo obrnutoj proporciji. Metodološki, religija slijedi deduktivni model zaključivanja, polazeći od najopštijeg (Boga), do pojedinačnog (čovjeka), dok je metod nauke primarno induktivni zako što nba osnovu analize pojedinačnih pojava teži saznanju najopštijeg, prvog principa svijeta – *in ultima linea* - Boga! Ovdje se jasno otvorio jaz koji razdvaja religiju od nauke. Taj jaz je razlika u shvatanju krajnje istine kojoj teže oba ova sistema znanja. Za religiju, istina je stepenovana po hijerarhijskoj ljestvici od najnižih istina do ultimne, finalne, najviše istine - istine o Bogu. Aksiom da postoji Bog, može se (uslovno) deducirati iz premise da mora postojati autor zato što postoji djelo – svijet! Tako se pitanje *Demiurga* u religiji metodološki nužno i legitimno promoviše u najviši cilj promišljanja, u pitanje svih pitanja. Prava i definitivna odgonetka svakog djela je – autor! Time znanje o Autoru svijeta supsumira u sebi znanje o svijetu u cjelini i zato je to znanje po svom statusu, najviša Istina, istina svih istina! Konsekventno, njegova sadržina je – Bog. Istovjetnost istine, kao krajnjeg i zajedničkog cilja u eshatologiji znanja u religiji i u filozofiji, eksplicite je naglasio Hegel:

> "U cjelini, istine kojima se bavi filozofija, jesu one iste teme koje nsu predmet religijskog mišljenja. I u filozofiji i u religiji, predmet je Istina, u onom najvišem smislu riječi u kom je Istina Bog i samo Bog."[4]

Međutim, za razliku od religije i filozofije, nauka u standardnom smislu riječi, polazi od suprotnog aksioma da Bog ne postoji, zbog čega ne prihvata ni hijerarhijsku ljestvicu znanja, ni koncept najviše Istine. Prihvatanjem aksioma da ne postoji *Demiurg,* autor svijeta, za nauku je svijet, sveden na jednostavnu empirijsku datost, prestao biti *djelo*, a jedina prava

[3] Immanuel Kant: ***Kritik der praktischen Vernunft***. Frankfurt am Main, 1977.

[4] G.W.F. Hegel: ***Enciklopedija filozofskih nauka***, Uvod, str.1.

i definitivna odgonetka svijeta postao je sam – svijet! Znanje o svijetu je prosto – znanje o svijetu a pitanja "*Ko?*" i "*Zašto?*" nisu legitimni predmeti naučnog istraživanja.

ZNANJE O SVIJETU JE PROSTO – ZNANJE O SVIJETU A PITANJA "KO?" I "ZAŠTO?" NISU LEGITIMNI PREDMETI NAUČNOG ISTRAŽIVANJA. (ARHIV A.A.M.)

Odnos Islama prema nauici i naučnom znanju

Dominantni stereotip prema kom su religija i nauka u imanentnom nepomirljivom ideološkom i metodološkom sukobu, u biti duguje se zloupotrebi i jednostranoj interpretaciji njihovog konflikta u jednom periodu oko vrlo profanih ovozemaljskih pragmatičnih interesa. O izvorno pozitivnim, benevolentnom, čak i naglašeno entuzijastičkom odnosu Islama prema nauci, po mom sudu najbolji dokaz nudi slijedeći primjer. Kada sam otvorio fototipsko izdanje knjige Piri Reis: *Kitab i-bahriye*,[▾5] napisane u prvoj polovini 16-og vijeka[▾6] koju sam dugo tražio i srećnim slučajem našao u Istanbulu, na prvoj stranici – frontispisu, iznenadila me je bilješka na osmanskom turskom, modernom turskom i engleskom jeziku:

Ko god čita ovu knjigu, razmišlja o njoj, pravi zapise, kopira je i dijeli je drugima, uvećaće svoje zasluge u očima Boga.

Ahmed Šejhzade
Muftija
Meke i Medine

U ovom navodu, teško shvatljivom savremenom čitatelju i dijametralno suprotnom zahtjevima vladajućeg merkantilnog monopola nad slobodom naučne misli i umjetničkog stvaralaštva u cjelini, danas je potpuno tuđ i zapravo nevjerovatan stvarni odnos Islama prema nauci, odnos nauke prema Islamu, kao i razumijevanje islamske Filozofije nauke - konačno, sam status Islama, Objavljene nauke darovane i povjerene čovjeku kao obaveze svakog pojedinca i cijelog ummeta, da neprekidno uvećava svoje znanje o svijetu, koristeći se svojim umom i naukom!

[▾5] Copyright 1988, by Foundation for Establishing and Promotinng Centers for Historical Research and Documentation, Istanbul.

[▾6] 1521. Istanbul.

Time se otvara centralna tema kako religije tako i nauke - problem njihovog odnosa prema istini. Suštinski, njihov odnos šrema istini (religijskoj, odnosno naučnoj istini, bez obzira na navedene razlike u njenom shvatanju). nije antagonistički, čak utom pogledu religija i nauka nisu ni u koliziji. Odnos Islama i nauke po pitanju istine je konvergentan i komplementaran, Razlika je konceptualna, zđtako pto su u religiji, konkretno u Islamu, stepeni spoznaje istine usklađeni sa stepenima istine. Raspon saznajnih kapacite generalno je gradiran u rasponu od čula, preko razuma, do intuicije, inspiracije i konačno – Božje Objave prenesene odabranim vjerovjesnicima. U ovoj paleti puteva i metoda saznanja istine, sa izuzetkom najvišeg znanja dobijenog preko Božje Objave, islamska gnoselogija (epistemologija), ne razlikuje se od onih u nauci, čak ni u onim striktno empirijskim, egzaktnim naukama u kojima su i intuicija i inspiracija doprinijeli mnogim značajnim otrićima. Pisihologija stvaralaštva i imposebno, filozofija, potvrdili su nezamnjeive efekte znanja dobijenog putem intuicije – Henri Bergson je o fenomenu intuicije (zaključak bez premisa!), razvio veoma uticajan filozofski sistem koji je u velkikoj mjeri unaprijedio znanje o psihologiji znanja i našim kognitivnim kapacitetima.

Praktično, samo najviši stepen istine u Islamu nije na spisku naučnih metoda i istina – onaj dobijen Božjom Objavom. Unutar Islama, postoji jedna gnoseološki specifična struja misticizma - sufizam, za koju je najvipe mznanje, kao neposredno znanje o Bogu, nemoguće dostići standardnim metodima saznanja jer se svi oni odnose samno na saznanje o svijetu kao Božjem djelu, ali ne i o Bogu kao Tvorcu svijeta. U porincipu, i ovaj oblik saznajne prakse, svodi se na aksiom da se Bog može spoznati primjenom principa na kom je sam Bog stvorio svijet i čovjeka! Taj princip je ljubav/ašk, koji ujedno predstavlja i najviši nivo spoznaje, jer je njen predmet najviša stvarnost, i konstitutivni princip na kom je Allah stvorio svijet. Očigledno, riječ je o apriori zasnovanom epistemološkom sistemu, konkretno, autentično racionalistička a ne empiristička koncepcija, konsekventno obrazložena kao područje aksiomatskog saznanja svijeta i zakona njegovog funkcionisanja, pri čemu je intuitivno saznanje, iako posebno po svom u biti intuitivno-emocionalnom izvoru (*ašk*/ljubav) i utoliko iracionalno, ipak logički konsekventno i legitimno obrazloženo saznanje. Činjenica da spoznaja dobijena Objavom ostaje na samom vrhu i u kontekstu sufizma, ni malo ne dovodi u pitanje, nego dodatno potvrđuje nepokolebljivu vjeru sljedbenika sufizma u Njegovo postojanje, kao ni principijelnu mogućnost intuitivne spoznaje samog Tvorca.

PORTRET AL GHAZALIJA (ARHIV A.A.M.)

Naučno i islamsko (religijsko), tumačenju svijeta i zakona njegovog postojanja

Razlike naučnog i religijskog (islamskog) tumačenja svijeta, proizilaze iz razlike u principima na kojima su zasnovani njihovi eksplikativni ontološki modeli.[▼7] Za egzaktne nauke, zakoni fizike i života su objektivni, apsolutni i vječni, jer su koncipirani unutar jednog zatvorenog koordinatnog sistema. S druge strane, kakomje lucidno uazao Al Ghazalli, budući da su za islamsku nauku koncipirani u okvirima otvorenog koordinatnog sistema koji je kreirao Allah, ne može se apodiktički tvrditi da su zakoni na kojima je stvoren i na kojima počiva svijet vječni, jer bi se to protivrječilo Njegovom atributu apsolutne slobode. Isključiti atribut apsolutne slobode, protivrječilo bi samom pojmu Allaha kao Apsolutnog Bića! Al Ghazali! Međutim treba imati u vidu da je, uz kritiku pokušaja nekih filozofa i naučnika da se postave u ulogu arbitara koji znaju sve o Njegovim namjerama i time zapravo negiraju upravo apsolutnu slobodu kao jedan od Božjih atributa, Al Ghazali eksplicite osudio i sve one koji u principu odbacuju filozofiju i nauku "…jer pogrešno misle da, odbacujući filozofske nauke, brane Islam, a zapravo mu time nanose ogromnu štetu".[▼8]

Ako se složimo da o svijetu, a mošda i o svemu, postoji samo jedna istina, ostaje pitanje kako treba pristupiti rješenju mogućih kontradikcija između naučnih saznanja i saznanja prenijetih preko sura i ajeta iz Kur'ana? Za al-Ghazallija, situacija je jasna; Kad god nauka očito protivrječi tekstu Kur'ana, s obzirom da je riječ o najvišim istinama dobijenim od Gospodara Svjetova, greška je u nauci, odnosno, u naučnicima i filozofima koji su sasvim sigurno negdje pogriješili. (bilo u metodu ili u zaključcima, ili i u jednom i u drugom)! Al-Ghazali ne oistaje samo na ovoj deklarativnoj konstataciji nego, uz puno poštovanje za filozofiju i nauku, brižljivo preispituje filozofske i naučne dokaze i ukazuje na logičke i metodološke pogreške filozofa i naučnika, afirmišući tezu o nužnoj konvergentnosti i neprotivrječnosti razumske spoznaje i religijskih, objavljenih istina.

[▼7] O ovoj temi najbolji i najkompletniji izvor predstavlja klasična studija Syed Mohammad Naquib Sal-Attas: ***Prolegomena to the Metaphysics of Islam. An Exposition of the Fundamental Elements of the Worldview of Islam***, ISTAC, Kuala Lumpur, 1995.

[▼8] Al-Ghazali: (**Tahāfut al-Falāsifa**) - ***The Incoherence of the Philosophers***, 2nd Edition, Brigham Young University, 2021.

Treba imati u vidu da Kur'an po svom kardinalnom zadatku, upućuje čovjeka u njegovu spiritualnu vokaciju – obavezu djelovanja, korišćenja razumom i promocije morala u primarni autoritet i svakodnevnom životu – dakle da mu objašnjava cilj stvaranja i ukazuje mu na postojanje drugog svijeta. Poznato je da je sam Poslanik s.a.v.s. svakodnevno upućivao dove Allahu da poveća njegovo znanje i da mu stvari pokaže onakve kakve uistinu jesu. Zato se od muslimana traži da cijelog života aktivno djeluju i strijeme znanju u skladu sa najvišim principima morala, što je razumljivo za Islam kao religiju koja je utemeljena na Knjizi!

KUR'AN PO SVOM KARDINALNOM ZADATKU, UPUĆUJE ČOVJEKA U NJEGOVU SPIRITUALNU VOKACIJU – OBAVEZU DJELOVANJA, KORIŠĆENJA RAZUMOM I PROMOCIJE MORALA U PRIMARNI AUTORITET I SVAKODNEVNOM ŽIVOTU. (ARHIV A.A.M.)

Hijerarhija znanja i kriteriji spoznaje u Islamu

Najviši kriterij spoznaje u Islamu je Objava. Sve što postoji, otvoreno je za ljudsku spoznaju. Prema Islamu, svijet postoji u dvije forme realnosti: 1. Fizička (*nasut*); 2. Psihička (*malakut*). Treća forma, koja se ne manifestira neposredno kao forma realnost, po svojoj naravi je spiritualna (*jabrut*), upravlja sa prve dvije. Očigčedna sličnost sa ontološkom koncepcijom ranog Racionalizma prezentiranoj u filozofiji René Descartes-a, prema kojoj svijet takođe postoji samo u dvije forme realnosti – materijalna supstanca (*Res extensa*) i duhovna supstanca (*Res cogitans*), dodatno je naglašena dopunama Baruha de Spinoze, koji je zaključio da nužno postoji bezbroj atributa realnosti, s obzirom na beskonačnost Tvorca, odnosno Prirode (*Deus sive Natura*), odnosno Wilhelma Leibniza, koji je u svojoj *Monadologiji*, realnost svijeta dopunio pojmovima beskonačno velikog i beskonačno malog (*infinitezimalnog*).

U skladu sa tripartitnom organizacijom Kosmosa, Ibn Sina (980.-1037.) je odredio da je cilj *filozofije nauke* spoznaja suštine stvari u odnosu na njihov božanski izvor. Tradicionalna tripartitna konstitucija čovjeka (mikro kosmosa) razložena na tijelo, dušu i duh, odgovara tripartitnoj konstituciji svijeta (makro kosmosa) kao jedinstvu fizičkog, psihičkog i spiritualnog.

Prema tome, nauka u Islamu izvire iz područja transcendentalnog, dok je spiritualni element ono što je neposredno čini islamskom. Ovdje još jednom treba naglasiti ključnu ulogu islamskog etičkog kodeksa koji je dominantan i koji stoga određuje narav i osnovne ciljeve islamskog ispitivanja svijeta i čovjeka.

U osnovi, nauka je u Islamu sredstvo, instrument za spoznaju svijeta na svim nivoima – od neposrednih empirijskih i pragmatičnih pojava, do najviših ezoteričnih i spiritualnih istina, što znači da nauka u Islamu nije cilj sama sebi, kao što i Kur'an sa svoje strane jasno naglašava, podsjećanjem čovjeka na njegovu obavezu stalnog sticanja znanja i težnje za sve višim spoznajama. Bez jasnog cilja, znanje postaje sterilno, a onaj koji stiče takvo *besciljno znanje je kao magarac natovaren mudrim knjigama*.[▾9]

[▾9] Kako je to formulisao čuveni mistik Mansur al-Hallaj u njegovoj elegantnoj kasidi Li'l-'ilmi ahlun.

Historijski, ideološki i socijalni kontekst negiranja znanja i nauke u islamu

Duga tradicija namjernog skrivanja istine o afirmativnom odnosu Islama prema nauci i promocije laži o navodno imanentnoj simbiozi Kršćanstva i nauke, u novije vrijeme dobila je posebno snažan podstrijek od strane najviših predstavnika Vatikana. Jednu od rijetkih kritičkih opservacija ove islamofobične produkcije Vatikana, nedavno je objavio Bruno abd alh Haqq Guiderdoni.[10] U svom instruktivnom i inspirativnom prilogu, autor direktno polemizira sa stavovima Pape Benedikta XVI iznesenim u njegovom čuvenom Predavanju predstavnicima nauke.[11] Objašnjavajući svoj *prijedlog za stvaranje nove vizije sekularizirane Evrope*, Papa je istakao dvije osobine koje su, po njemu specifične za Kršćanstvo: moderna nauka i racionalno postupanje. Papa u istoj rečenici nudi razloge za ovakvo stanje, postulirajući tako nesumnjivu tačnost svog apodiktički formulisanog stava, riječima:

> "Ne treba nas iznenaditi što su se moderna nauka i racionalno postupanje razvili u zemljama u kojima je prevladavalo Kršćanstvo, zato što je u Kršćanstvu Bog imanentan dok je u Islamu Bog isključivo transcendentan!"[12] Ovim je htjeo naglasiti da je Islam u ovom kontekstu suprotan Kršćanstvu, da bi ga denucirao kao religiju koja je duboko prožeta odsutvom nauke i nerazumnim postupcima(??).

Da li činjenice potvrđuju ovu namjerno negativno konotiranu komparaciju, prema kojoj je Bog u Kršćanstvu imanentan a islamu *isključivo transcendentan*!? Ne! Upravo suprotno. Islam je, preko Kur'ana *par excellence* objavljena religija – ovom Objavom Allah se imanentno otkrio, obratio ljudima, direktnije i duže nego u bilo kojoj religiji do tada! Kad se ima u vidu da je *Miradž*, susret čovjeka , Muhameda s.a.v.s. sa Allahom dž.š. od pompezne Papine tvrdnje o *isključivo transcendentnom Bogu u Islamu*, ne ostaje ni kamen na kamenu! Uz to, cijela sufi filozofija je priča o mogućnosti susreta čovjeka s Allahom!

---

[10] Bruno abd al Haqq Guiderdoni: ***Islam and Science***, University of St.Andrews, "Islam and Science", Jun 19, 2024.

[11] Lecture given by Pope Benedict XVI in Regensburg, on September the 18th, 2006, in front of an audience of representatives of science.

[12] ***Ibidim***. P.1

I još: Za Islam, jednako kao i za Judaizam i Kršćanstvo, u jednom aspektu Bog ostaje apsolutno transcendentan, ali je istovremeno i imanentan u mnogim drugim svojim manifestacijama. Konkretno, On je transcendentan, jer ne može biti spoznat nikakvim našim kognitivnim kapacitetima – dakle, ni percepiran u Njegovoj neposrednoj čulnoj datosti, ni shvaćen i izražen u cijelosti logičkom aparaturom i racionalnim pojmovima - a ipak istovremeno On nam je blizak, "Allah vam je bliži od vaše žile kucavice i poznatiji od otkucaja vašeg sopstvenog srca". Dakle, ne samo da u Islamu nije isključivo transcendentan, nego u svakom trenutku neposredno djeluje u svakom događaju i u svakom djeliću svijeta! On zna nas i voli nas, dopušta nam da Ga mi spoznajemo i volimo drugim putevima saznanja, sigurnijim od svakog drugog saznanja, kao što je rečeno: "Ništa nije slično Njemu, a On nas savršeno čuje, vidi i poznaje."

Neizreciv i drugačiji od svega što je stvorio, Bog je u Islamu suma kontradiktornih aspekata: "On je Prvi i Posljednji, Prisutni i Odsutni." Koegzistencija oba ova suprotna aspekta – transcendentnosti i imanentnosti - neophodna je u monoteističkim religijama da bi se spriječila idolatrija Boga. Izraženo terminima Islama, *tawhid*, stav o Jednosti Boga, istovremeno zahtijeva i *tanzih*, stav da ništa nije slično Bogu, kao i *tanshbih*, navođenje Božjih imena, atributa i postupaka kroz koje je Bog prisutan u ovom svijetu i kojima nam je otkrio Sebe. Otkrio nam je 99 Svojih imena, a ima ih bezbroj jer je bezbroj atributa nužno svojstvo beskrajnog Bića, što znači da se Beskonačno ne može izraziti konačnim brojem atributa, koliko god bio velikl taj broj! Bog koji bi bio samo transcendentan, zapravo se svodi na puki apstraktni koncept, dok bi Bog koji bi bio samo imanentan, u najboljem slučaju mogao predstavljati formu kosmičke energije. Zato, prema Islamu, Bog uistinu neprestano, svakog trenutka jeste prisutan i komunicira sa svakim ljudskim stvorom i svim ljudima!

Međutim, polemička prepredenost jezuita našla je brojne naivne žrtve među svim muslimanima koji su, sporeći oko tvrdnje o *isključivo transcendentnom Bogu u Islamu*, naglašene u drugom dijelu rečenice, propustili da ocarine švercovanu robu prokrijumčarenu od Pape sadržanu u prvom dijelu iste rečenice u tvrdnji "...da su se moderna nauka i racionalno postupanje razvili u zemljama u kojima je prevladavalo Kršćanstvo"! Trik je u tome da se pažnja auditorijuma privuče na jednu očiglednu laž koja iritira i koju zato treba odmah pobiti, da bi neopaženo prošla druga, znatno veća i za Papine namjere važnija laž. Tako je ova druga, kardinalna laž da su se *moderna nauka i racionalno ponašanje razvili u zemljama u kojima je prevladavalo krščanstvo*(??) promakla i umnom autoru ovog inače, izvrsnog citiranog članka! Reflektori fokusirani na generalni stav da je nauka u Islamu počela stagnirati zbog pritisaka vjerskih dogmatika, ostavili su u mraku činjenicu dugih stoljeća prepunih bezrojnih zabrana koje je kršćanska crkva nametnula nauci upravo u kršćanskim zemljama! Od 8-og do 12-og vijeka, u periodu opravdano nazvanom "Mračni Srednji Vijek", spaljeni su milioni "bogohulnih" knjiga, posebno tokom Inkvizicije. U to vrijeme, "u kršćanskim zemljama moderne nauke i razumnog ponašanja", to isto Kršćanstvo je

ZVANIČNI PORTRET PAPE BENEDICTUSA XVI (ARHIV A.A.M.)

na osnovu iste "krivice", spalilo i hiljade ljudi i žena, kao i naučnike, kakav je, primjerice, bio Đordano Bruno. Čak i danas, Kršćanstvo nije izišlo iz tog mračnog Srednjeg Vijeka jer je za Vatikan, Ignacio Loyola, osnivač Inkvizicije, još i danas svetac u katoličkom kalendaru, nije se distanciralo ni od prvog Velikog Inkvizitor, Tomasa de *Torquemada* (ominozno ime koje je sam sebi nadjenuo a koje znači: *Onaj koji ruši munare*), koji je ostao sinonim najstrašnijih zločina, mučenja i bigoterije ovog najanti.naučnog perioda u historiji katoličke crkve i historije svijeta!

Prijelaz iz "Mračnog Srednjeg Vijeka" koji je papa Benediktus XVI *'mudro'* prešutio, misleći da se obraća doslovno stadu poslušnih ovaca, period koji je potrajao cijelih sedam stoljeća i koji je predhodio početku Renesanse, završen je tek pod direktnim, vitalnim i progresivnim uticajem Islama, konkretno, upravo razvijenim "islamskim naukama i islamskim razumnim ponašanjem"! Uz ogroman broj prevedenih djela na kojima su decenijama radile stotine ljufi u mreži manjih i većih prevodilačkih kuća, sa centrom u "Prevodilačkoj fabrici" u Toledu, desetine hiljada tekstova, knjiga i spisa, donijetih od islamske države, prethodno prevedenih sa grčkog na arapski jezik, kao i onih izvorno napisanih na arapskom jeziku, prevedeno je sa arapskog na latinski, i to iz svih naučnih područja, posebno pak iz filozofije, da bi u kratkom vremenu, ne samo nsipirisale, nego i direktno omogućile Novi Vijek i epohu Renesanse! Utvrđeno je da je i sam Dante Alighieri plagirao cijele pasuse iz Al-Isra' wal-Mi'raj (*Kitab al Mir'aj*) u svom djelu La Divina Comedia.[▼13]

Doprinos islamske nauke konstituisanju i razvoju savremene nauke

Notorna činjenica je da su u tom periodu upravo muslimanski naučnici razvili gotovo sve moderne nauke i formulisali širok spektar originalnih teorija i gledišta, čime su dali ogroman doprinos konstituisanju i razvoju nauke koju su doslovno izvukli iz gotovo letalne kome u kojoj se nalazila hibernirana u kršćanskim zemljama tog vremena, Muslimanski matematičari i astronomi , fizičari, ekonomisti, inženjeri, razvili su sve ove discipline, kao i optiku, medicini, farmaciju, liječenje ljekovitim biljem, poeziju i filozofiju u kojima su apsolutno dominirali, pa čak i moderno kulinarstvo. Nasuprot ovome, danas je registrovana ozbiljna i opravdana zabrinutost zbog izrazitog zaostajanja islamskih društava za tokovima savrmene nauke. Izazvana mnogim složenim pojavama, koliko ekonomskog, još više političkog karaktera međunarodnih odnosa.[▼14] O tome postoiji mnogo knjiga – upućujem na cijlo, poglavlje u knjizi *Islamski identitet Evrope* – preuzeti izvode iz knjige!).

[▼13] ***La escatología musulmana en la Divina comedie : seguida de la Historia y crítica de una polémica***. by: Asín Palacios, Miguel, 1871-1944. Madrid, Ediciones Hiperión, 1984.

[▼14] O ovoj temi vidi: Ferid Muhić: ***Islamski identitet Evrope***, deseto izdanje, Slovo Bosansko, Sarajevo, 2022 str. 225-259.

Islamski koncept Istine

"*Naučnik sumnja, vjernik - vjeruje!*" Prihvaćen od mnogih naučnika, ovaj aforistični iskaz konfrontira nauku i religiju upravo u odnosu na spoznaju istine. Arogantna teza da samo naučnik ima monopol istraživanja Istine, dok vjernik pasivno vjeruje u dogmatski nametnute stavove, predstavlja zabludu kreiranu od predstavnika empirijskog redukcionizma, nekritički prihvaćenu samo od predstavnika "kritičke" nauke.

Činjenica da je vjerovanje u religiji, posebno u Islamu, bitan momenat spoznaje, ne znači da je ono jedini stepen u gnoseologiji religijskih nauka, još manje da je ultimni, najviši kognitivni nivo lične spoznaje dostupne vjerniku. U Islamu, vjerovanje je prvi stadij ka višoj svijesti – nužan i dovoljan uslov *nepokolebljive vjere* i, ujedno, predpostavka dostizanja intuitivnog *znanja, unutrašnje apsolutne izvjesnosti* da Bog – *jeste!* Islamska teorija saznanja izričito naglašava da spoznaja stvarnosti nije utemeljena samo na razumu nego i na intuiciji, inspiraciji-nadahnuću i na Božjoj Objavi kao najvišem stepenu znanja i spoznaje dostupnih čovjeku. Ovo ukazivanje iz Kur'ana metodološki razgraničava hijerahiju dvije vrste istina: 1. Znanje o svijetu; 2. Znanje o Bogu. Više od 1080 godina kasnije, Wilhelm Gottfried Leibiz, formulisaće ovu ideju kroz distinkciju dvije vrste istina: 1. Istine fakata (*Vérité de fait*); 2. istine razuma (*vérité de raison*), neposredne intuitivne istine dobijene božanskom svjetlošću – *Lumen naturale*.[15] Dogmatski postuliranu apsolutizaciju pojma istine kao ekskluzivnog monopola tradicionalne empiristički koncipirane nauke, odnosno, jednako apsolutizirani racionalistički princip *sumnje* kod Descartes-a,[16] Islam nadopunjava principom Objave kao najvišeg stepena znanja o svijetu i Bogu, dostupnog čovjeku.

Mogućnost da će Božanska Svjetlost raspršiti sumnju koja se skriva u tami ljudske duše, eksplicite je anticipirana u *šehadetu*. Za razliku od drugih monoteističkih religija koje su i utemljene samo na vjerovanju – *Vjeruju* – u Islamu već na samom početku, kada izgovori *šehadet*, čovjek *svjedoči* da Bog jeste, i *svjedoči* (a ne samo da vjeruje!), da je Muhamed Njegov Poslanik! *Šehadet* je svedočenje o onome u šta se *ne može sumnjati* - u unutrašnju izvjesnost Objavljene Istine!

U mnogo čemu iste, paradigme nauke i Islama razlikuju se u ciljevima i u krajnjem rezultatu. Paradigma nauke glasi: *Kroz sumnju, do znanja o svijetu!* – dok se paradigma Islama izražava u formuli: *Kroz vjerovanje, do znanja o Bogu!*

Naučnik sumnja, vjernik – zna! Naučnik traži, vjernik je – našao!

---

[15] Izvorno objavljeno na latinskom jeziku pod naslovom: ***Meditationes de cognitione, veritate et ideis***, 1684.

[16] René Descartes: ***Les règles de la méthode; Discour de la methode***, prvi put objavljeno 1637. godine.

NAUČNIK SUMNJA, MUSLIMAN VJERNIK – ZNA! NAUČNIK TRAŽI, MUSLIMAN VJERNIK JE – NAŠAO! (ARHIV A.A.M.)